

УДК 001.894:347.77

ВИНАХІДНИЦЬКА АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ І ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ

В.А. Денисюк,
О.П. Кочеткова,
Н.В. Богатель

Постановка проблеми. Винахідництво є невід'ємною складовою розвитку науково-технічного прогресу. Світовий досвід свідчить, що суспільне виробництво розвивається успішно в тих країнах, де винахідницька активність є високою і де вона добре стимулюється, наприклад в Японії. Тому в країнах з розвинутою ринковою економікою постійно вдосконалюється правове регулювання винахідництва.

В Україні зростає кількість підприємств і наукових організацій, в яких повністю припинилася винахідницька діяльність. Багато наукових установ відмовляються від патентів на винаходи через нестачу коштів для підтримання їхньої чинності, що призводить до значних втрат для нашої держави. Часто запровадження винаходу в Україні стає неможливим через відсутність зв'язку між винахідником і підприємцем. Потенційний інвестор вимагає доказів ефективності використання певного винаходу, тому в державі мають діяти посередницькі структури, які б професійно оцінювали винахідницькі ідеї. За кордоном функціонують компанії, які відслідковують зареєстровані винаходи і допомагають використати їх в економіці,

займаються пошуком інвесторів для різних проектів. Так, патентно-юридична компанія IPStyle спеціалізується на захисті прав інтелектуальної власності.

Отже, винахідництво є однією з ланок єдиного безперервного і взаємозв'язаного науково-виробничого процесу. Виробництво у своєму розвитку постійно спирається на досягнення науки й техніки, висуваючи все нові й нові завдання. Тому найважливішою задачею сьогодення є збагачення інтелектуального потенціалу нації [1].

Метою статті є дослідження винахідницької діяльності наукових закладів НАН України, спрямованої на розбудову економічного і соціального розвитку держави.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження винахідницької активності в Україні і за кордоном знайшли відображення в наукових працях учених: І.Ю. Єгорова, В.Ю. Григі, О.В. Кот, Г.О. Андрощука, Л.І. Федулової, М.Ю. Архипової.

Так, у роботі Л.І. Федулової, В.К. Хаустова на основі патентного аналізу визначена можливість реалізації науково-технологічного потенціалу України і Росії у формі кластерної взаємодії [2].

Науковці В.О. Чехун, О.В. Кот, О.С. Ва- шуленко, проаналізували вплив світової фінансово-економічної кризи на динаміку патентування. Здійснено порівняння динаміки патентування і динаміки показників, що характеризують наукову сферу (публікаційна активність, кадрове забезпечення сфери ДіР) для провідних країн світу [3].

У дисертації Г.О. Андрощука «Організаційно-економічні аспекти стимулювання інноваційної діяльності» визначені основні закономірності формування і освоєння відкриттів і винаходів. Розроблено основні принципи стратегії ефективного використання і захисту промислової власності. Пропонується механізм визначення інноваційної політики (підприємств, галузей, регіонів) на основі прогнозування структури, динаміки і рівня винахідницької активності [4].

У роботах Архипової М.Ю. досліджується ринок інтелектуальної власності в країнах світу, виділяються основні патентні тенденції і стратегії, розглядається можливість використання патентної статистики для аналізу інноваційної активності [5].

Аналіз останніх публікацій дає змогу зробити висновок, що дослідження патентної статистики є досить поширеним методом, який застосовується для оцінки результативності науково-технічної діяльності [6; 7].

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення аналіз сфери патентування дає змогу доцільно використовувати результати інтелектуальної діяльності. Статистичні дані патентної діяльності використовуються як важливий показник для оцінювання результативності інноваційної і науково-технічної діяльності.

Державна система правової охорони інтелектуальної власності України в цілому відповідає міжнародним нормам і стандартам. Однак необхідність урахувати новації міжнародного правового регулювання у сфері інтелектуальної власності, сучасні пріоритети внутрішньої і зовнішньої політики держави,

а також прагнення активно сприяти використанню інтелектуальних ресурсів нації для економічного зростання країни обумовлюють потребу її вдосконалення. З цією метою була розроблена Програма розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні на 2010 – 2014 рр., спрямована на реалізацію положень прийнятої Концепції розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2010 – 2014 рр.

Незважаючи на задекларований перехід національної економіки на інноваційну модель розвитку й прийняття з цього приводу низки законів і постанов, інноваційна активність вітчизняних підприємств залишається низькою. Протягом 2009 – 2012 рр. кількість промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, незначно збільшилася, проте не перевищуючи 18% від загальної кількості підприємств України [8].

Національний дослідницький потенціал використовується не повною мірою. До чинників, що заважають творчій роботі винахідників належать: недостатній рівень матеріальних і моральних стимулів, висока завантаженість рутинними завданнями і недостатність нових знань [9]. Перешкодою творчій активності винахідників є невпевненість у результативному завершенні їхніх розробок, оскільки процес від ідеї до впровадження на підприємствах є довготривалим. Також дані Державної служби статистики України свідчать про тенденцію до скорочення чисельності спеціалістів, які виконують наукові й науково-технічні роботи в Україні в 1,5 раза – з 120,8 тис. осіб у 2000 р. до 82 тис. осіб у 2012 р.

Значне підвищення суми зборів у зв'язку з приєднанням України у 2008 р. до СОТ стало причиною суттєвого зниження кількості заявок на винаходи в Україні. Водночас слід зазначити, що після скасування декларативного патенту й розширення переліку об'єктів, які охороняються як корисні моделі, значна кількість вітчизняних заявників з метою мінімізації витрат на отримання патенту на

винахід віддає перевагу поданню заявок на корисні моделі, що, з одного боку, штучно знижує кількість заявок на винаходи, а з іншого – негативно позначається на технічному рівні нововведення, оскільки реєстрація патенту на корисну модель здійснюється без проведення експертизи по суті.

Усе це призводить до зниження патентної активності в Україні. За даними Державної служби інтелектуальної власності України, у 2012 р. загальна кількість заявок від національних заявників порівняно з 2011 р. зменшилася на 5,7% на винаходи і на 2,1% на корисні моделі (рис.1).

Протягом 2008 — 2012 рр. кількість заявок від національних заявників на винаходи не перевищувала 51% від загальної кількості поданих, а на корисні моделі становила майже 99% від загальної кількості поданих заявок. За цей період понад 60 % від загальної кількості заявок подано юридичними особами – підприємствами й організаціями України (рис. 2).

У 2012 р. загальна кількість заявок на ви-

находи і корисні моделі від юридичних осіб України порівняно з 2011 р. зменшилася на 3,5%, у тому числі на винаходи – на 1.4% і на корисні моделі – на 4% (рис. 3).

Серед органів державного управління найвищою винахідницькою активністю, як і в попередні роки, вирізнялися наукові організації і навчальні заклади Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. У 2012 р. ними подано 3572 заявки на винаходи й корисні моделі, або 45,5 % від загальної кількості заявок від юридичних осіб (рис 4; 5). Але протягом 2008 – 2012 рр. частка заявок на винаходи в загальній кількості поданих заявок у середньому становила 16,7%, що значно менше, ніж у наукових організацій академічного профілю (24,5%).

Серед вищих навчальних закладів, підприємств Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України, найбільш активними щодо подання заявок виявилися: Національний університет харчових технологій – 292 заявки; Східноукраїнський національний

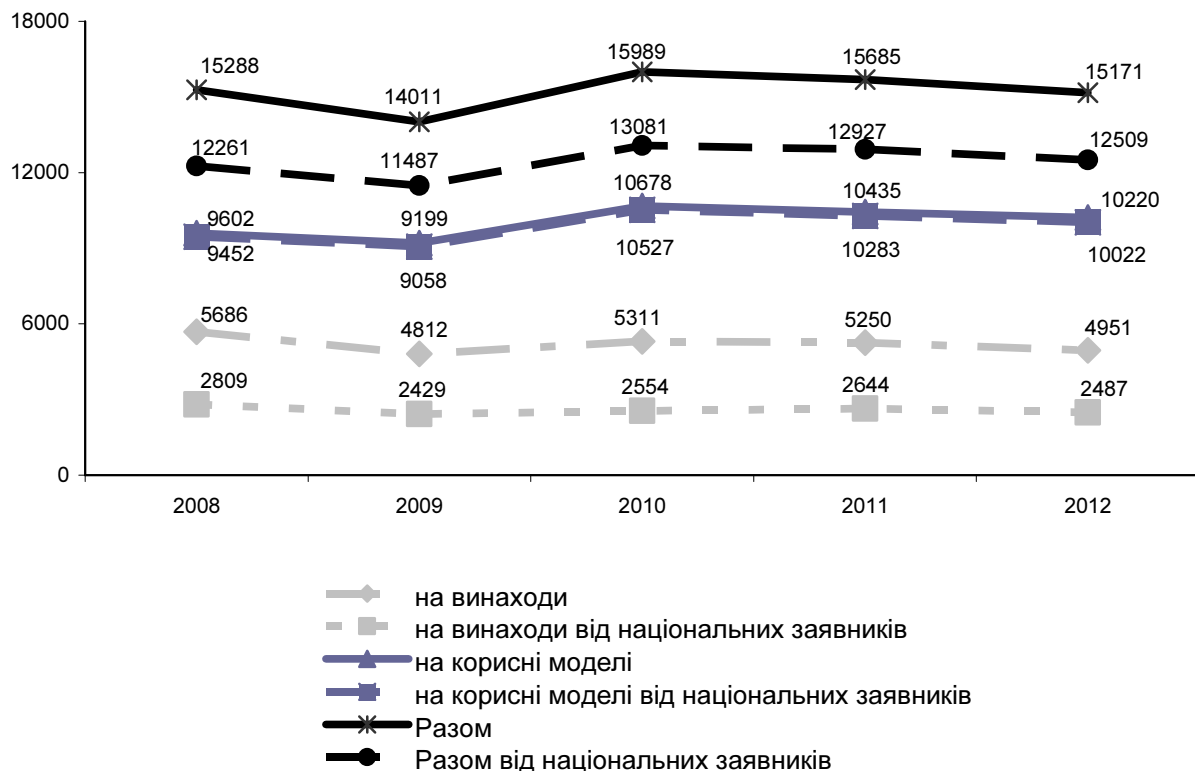

Рис.1. Динаміка подачі заявок на винаходи і корисні моделі у 2008 – 2012 рр. [10]

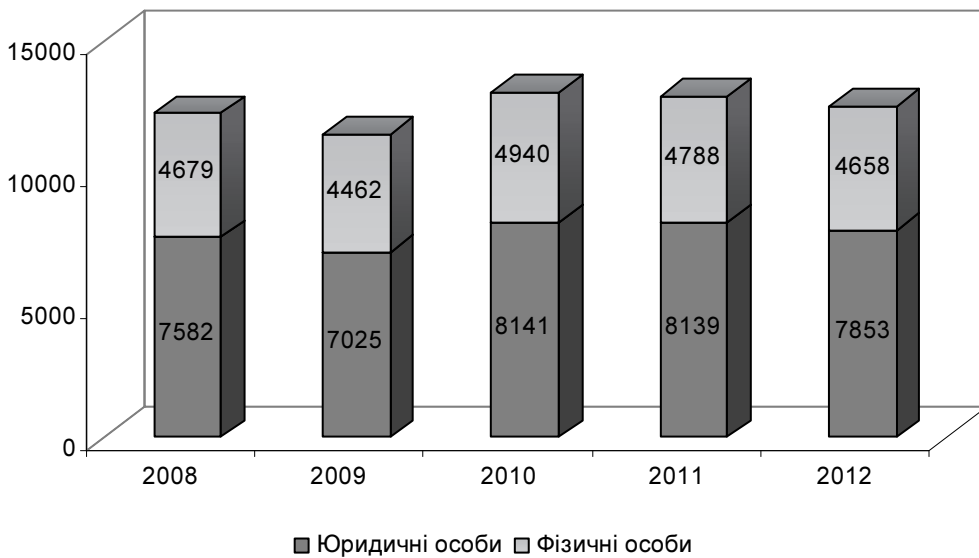

Рис.2. Динаміка подачі заявок на винаходи і корисні моделі від юридичних і фізичних осіб у 2008 – 2012 рр. [10]

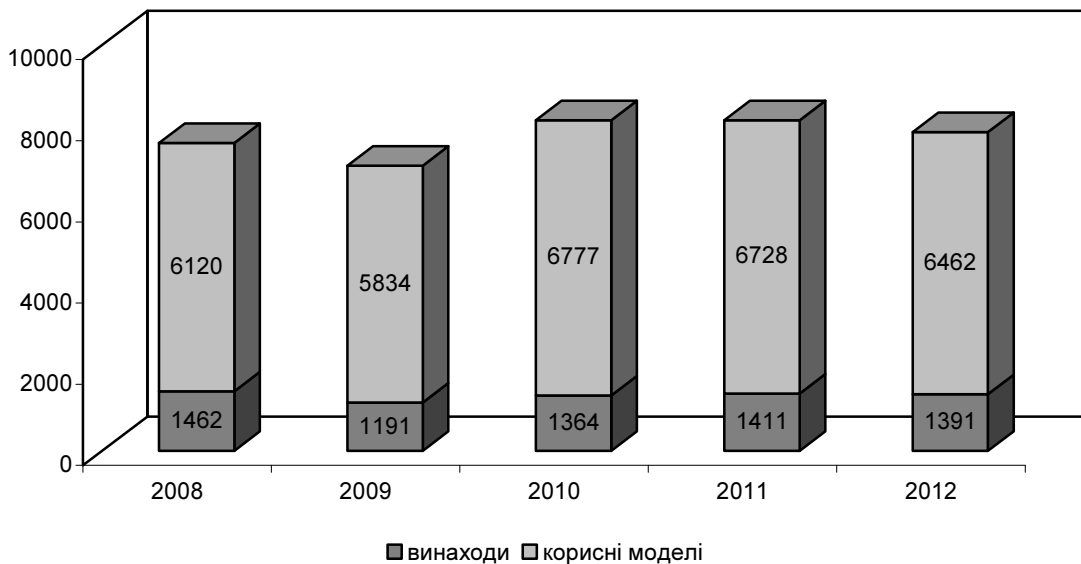

Рис.3. Динаміка подачі заявок на винаходи і корисні моделі від національних юридичних осіб у 2008 – 2012 рр. [10]

університет імені Володимира Даля – 290; Вінницький національний технічний університет – 199; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» – 191; Київський національний університет технологій та дизайну – 122; Одеська національна академія харчових технологій – 117; Національний університет «Львівська політехніка» – 102 заявки.

Організаціями Міністерства охорони здоров'я України було подано 1067 заявок на винаходи й корисні моделі. Найбільш актив-

ними є: Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця – 198; Харківський національний медичний університет – 99 заявок.

Усього організаціями Національної академії наук України подано 784 заявки, найактивнішими серед організацій були такі: Інститут електрозварювання ім. О.Є. Патона; Фізико-технологічний інститут металів та сплавів; Інститут металофізики ім. Г.В. Курдюмова; Інститут технічної теплофізики; Інститут біоорганічної хімії та нафтохімії.

Високі показники щодо подання заявок на

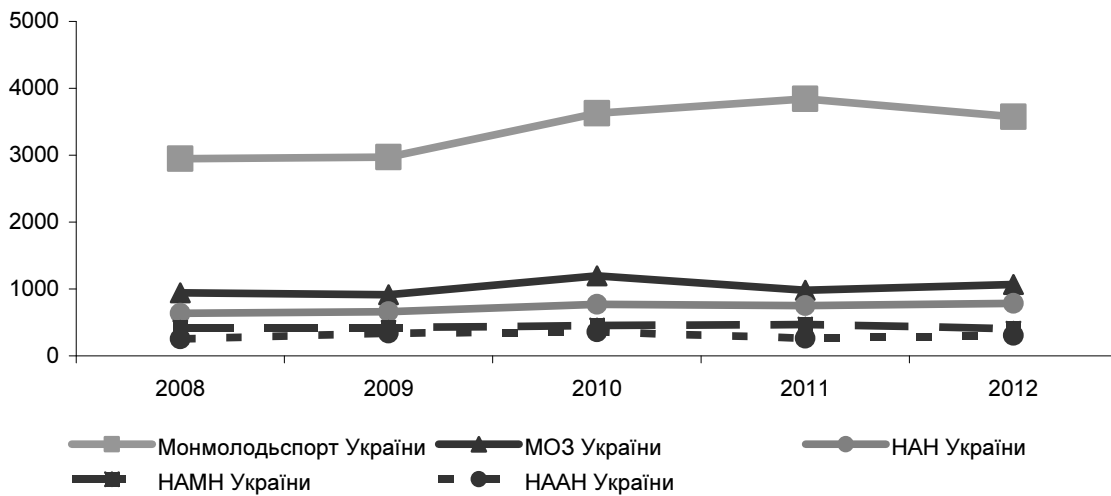

Рис. 4. Динаміка подачі заявок на винаходи і корисні моделі органами державного управління у 2008 – 2012 рр. [10]

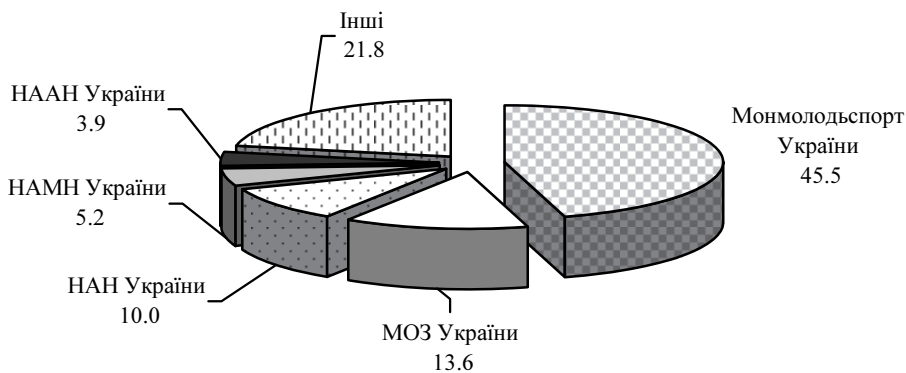

Рис. 5. Розподіл заявок на винаходи та корисні моделі за органами державного управління у 2012 р., % [10]

винаходи і корисні моделі також мають такі організації: Національна академія медичних наук України – 408, Національна академія аграрних наук – 307 заявок [10].

Мірилом інноваційної активності слід уважати і кількість заявок від національних заявників на винаходи в іноземних державах. За даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), українськими винахідниками протягом 2008 – 2011 рр. були подані заявки в патентні відомства 42 країн світу. Так, у 2011 р. найбільша частка заявок подана в Російське патентне відомство (Роспатент) – 61,9 % від загальної кількості заявок, поданих у патентні відомства інших країн і у Відомство з патентів і товарних знаків США (United States Department of Commerce

Patent and Trademark Office (USPTO)) – 20,8 % (див. таблицю).

При цьому спостерігається тенденція до деякого зростання надходження заявок від національних заявників на винаходи в іноземних державах. Так, у 2011 р. кількість, заявок поданих в USPTO в порівнянні з 2010 р., зросла на 62,5 %; у Роспатент – на 11,5%

Висновки

У наш час країни все більше оцінюються у світі не за обсягами виробництва, а за досягненнями в науково-технічному розвитку, винахідництві, а також за здатністю швидко і масово освоювати результати інтелектуальної діяльності.

Винахідники України виявляють патенту активність переважно на внутрішньому ринку.

Кількість поданих національними заявниками заявок
на винаходи в патентні відомства*

Країна/патентне відомство	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Росія	246	278	310
США	66	64	104
Європейське патентне відомство	21	12	31
Євразійська патентна організація	9	7	21
Білорусь	–	11	9
Китай	5	6	8
Індія	–	–	7
Бразилія	–	1	6
Японія	1	3	3
Канада	2	9	2
Польща	3	2	2
Австралія	1	8	1
Німеччина	4	3	1
Інші	4	22	14

*За даними *World Intellectual Property Organization [Електронний ресурс]*. – Режим доступу: <http://www.wipo.int/ipstats/en/statistics/patents/>

Отже, вирішення проблем винахідництва має бути пріоритетом державної науково-технічної, інноваційної політики. Від вирішення питання створення ефективної системи охорони інтелектуальної власності залежить міцність фундаменту для інноваційної моделі розвитку України, її модернізації, підвищення конкурентоспроможності у світовий соціально-економічній системі.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Николаенко Л.І.* Інтелектуальна власність в Україні: Винахід / [Л.І. Николаенко, Г.П. Добриніна, Л.А. Меняйло, В.С. Радомський]; за ред. В.Л. Петрова. – 2008. – 136 с.
2. *Федулова Л.І., Хаустов В.К.* Оцінювання можливостей реалізації науково-технологічного потенціалу України і Росії у формі кластерної взаємодії за допомогою патентного аналізу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ape/2011_10/APR-10-2011/75-89.pdf
3. *Чехун В.О., Кот О.В., Вашуленко О.С.* Патентування винаходів в Україні та світі : тенденції та особливості: Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАНУ. – К., 2012. – С. 12–19.
4. *Андроциук Г.О.* Організаційно-економічні аспекти

стимулювання інноваційної діяльності [Текст]: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.02 / Г.О. Андроциук; НАН України; Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва. – Х., 2003. – 20 с.

5. *Архипова М.Ю., Гутман С.Ю.* Основные тенденции патентной активности в России и развитых странах мира. Системы и средства информатики / Ин-т проблем информатики РАН. Вып. 19 / Отв. ред. И.А. Соколов. – М.: Наука, 2009.

6. *Андроциук В.К., Федулова Л.І., Хаустов Г.О.* Інтелектуальна власність у національній інноваційній системі: наук.-анал. доп.; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – К., 2010. – 216 с.

7. *Егоров И.Ю.* Наука и инновации в процессах социально-экономического развития: Монография; Центр исслед. Науч.-техн. потенциала и истории науки им. Г.М. Доброва НАН Украины. – К., 2006. – С. 129–136.

8. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dknii.gov.ua/?q=system/files/sites/default/files/images/_08+07+2013.pdf

9. Вплив глобальної економічної кризи на патентну активність викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uipv.org/ua/publish2010.html>

10. Промислова власність у цифрах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sips.gov.ua/i_upload/file/promvlas-I-halfyear-2013.pdf